

EKONOMİNİN YAPISI VE TURİZM SEKTÖRÜ AÇISINDAN UYDU HESAP SİSTEMİNİN BAĞIL YERİ VE ÖNEMİ

Füsun İSTANBULLU DİNÇER^(*) (**)

ÖZET

Ekonomi hakkında sektörel düzeyde ayrıntılı veri sağlayan ve sektörlerin birbirleriyle olan bağımlılıklarını ortaya koyan girdi-çıkı modeli kullanımının sınırlamaları bulunmaktadır. Uygun bir yöntemle ekonomi hakkında bilgi sağlamak amacıyla oluşturulan kurallar dizisini kapsayan 1993 Ulusal Hesaplar Sisteminin girdi-çıkı çatısının bir uzantısı olarak "uydu" terimi önerilmektedir. Uydu hesapları aracılığı ile gerektiğinde mevcut hesaplara bilgi eklenebilmektedir. Bu teorik çerçevede turizm sektörünün ekonomiye katkısını ölçebilmek için, turizm uydu hesap sistemine olan gereksinim, söz konusu hesapların amacı, özellikleri, tanım, sınıflandırma önerileri, uluslararası kuruluşların yaklaşım farklılıkları üzerinde durulmuştur.

*Anahtar kelimeler:*Turizm Sektörü, Girdi-Çıkı Modeli (Input-Output), Uydu Hesap Sistemi.

1.Giriş

Ulusal Hesaplar Sisteminin gelişimi incelendiğinde; Ulusal Muhasebe Sistemi ile birlikte istatistiki bulguların uluslararası düzeyde ele alınması olmak üzere iki ana ögenin birleştirilmesi çabaları gözlenmektedir. Ulusal Hesaplar Sistemi ekonominin içinde yer alan ekonomik faaliyetlerin ayrıntılı kaydını tutarak, ekonomik analiz ve karar almada yol gösterici bir işlev yapmaktadır. Girdi-Çıkı Sistemi ekonominin temelindeki üretim ve tüketim ögeleri arasındaki karşılıklı bağımlılıkları sektörler itibariyle nicel olarak inceleyen analitik bir tekniktir. Endüstriler arası ilişkilerin temelini oluşturan girdi-çıkı modellerinin kabul görmesi geniş uygulama olanağı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu varsayımlar ve veri yetersizliği bu modelin uygulamasına önemli sınırlamalar getirmektedir. Girdi-çıkı hesaplarının analitik bir teknik olarak kullanımı Ulusal Hesaplar Sistemine uygun olmasına rağmen, mevcut eksikliklerini ortadan kaldırmak amacıyla yeni bir uygulama getirilmiştir. Güncelleştirilmiş 1993 yılı Ulusal Hesaplar Sistemi Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü ve Bölgesel Komisyonları, Avrupa Birliği İstatistik Komisyonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi beş önemli kuruluşun ortak çalışmaları sonucunda

(*) Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü İktisat Politikası Anabilim Dalı, Beyazıt/İSTANBUL.

(**) Bu çalışma 2000 yılında sunulan profesörlük takdim tezine dayanmaktadır.

düzenlenmiştir. Bu sistem içinde, sınıflandırmaların esnek kullanımı ve sistemin uzantısı olan uydu hesapları olmak üzere iki esneklik ögesi yer almaktadır. Uydu hesaplarının kullanımıyla çok daha fazla esneklik elde edilebilmektedir. Kültür, eğitim, sağlık, sosyal koruma, turizm, çevre koruma, araştırma-geliştirme, gelişme yardımı, ulaştırma, veri işleme, konut ve haberleşme gibi çoğu hizmetlerle ilgili birçok alana uygulanan uydu hesapları için turizm özellikle iyi bir örnektir. Çünkü uydu hesapları aracılığı ile turizmle bağlantılı üretim ve tüketim faaliyetlerinin çeşitli yönleri ayrıntılı olarak ele alınabilmekte ve turizmin ekonomik büyüklüğü ölçülebilmektedir. Turizm Uydu Hesabı, 1993 Ulusal Hesaplar Sistemi ile bütünleştiğinden uluslararası düzeyde kolaylıkla kullanılmaktadır.

2. Turizm Sektörü İçin Uydu Hesap Sistemi Gereksinmesi

Çıktı ve endüstriler arasındaki ilişkileri ifade etmeye ve ayrıntı sağlamaya yarayan girdi – çıktı taslağının gücü farklı özellikler gösteren özel bir sektör veya faaliyet hakkında daha fazla bilgi temin edebilen uydu hesap sisteminin seçimine yol göstermektedir (Landefeld ve McCulla, Mart 1999:10-11). Turizm Uydu Hesap Sistemi, Ulusal Hesaplar Sisteminin bir uzantısı olup, girdi-çıkıtı çalışmalarının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Turizm uydu hesap sistemi; turizm istatistikçileri ve analistleri için bütünleşmiş bir veri kümesi oluşturmak amacıyla bir taslak sunmaktadır. Böylece bu çalışma parasal ölçüler ve girdi-çıkıtı bilançosu içinde sadece bir taslak olmayıp, aynı zamanda muhasebe kayıtlarının yapılabilmesini sağlayan sayısal değerlerin de saptanmasına yöneliktir (Lapierre ve diğerleri,1991: 6 ve 56). Girdi-çıkıtı analizlerinin sonuçları varsayımların geçerliliği ölçüsünde doğrudur. Bazı varsayımlar çok kısıtlayıcı olmasına rağmen, bu varsayımları yumuşatabilmek için ana modelin değiştirilmesine yönelik seçenekler hala bulunmaktadır. Girdi-çıkıtı analizine ilişkin varsayımlar bu tekniğin kullanımına ve uygulanmasına önemli sınırlamalar getirmektedir. Veri yetersizliğinden veya etkili bir para sektörünün eksikliğinden kaynaklanan sınırlamalar iktisadi gelişmenin ilk aşamalarındaki ekonomilerde bu şekildeki bir ekonomik analizin kullanımını engellemektedir. Karşılıklı bağımlılığın bulunmadığı hallerde sektörler arası bağımlılığa odaklanan bir modelin kullanımının yararı bulunmamaktadır (World Tourism Organization (WTO),1985:34-35). Ön bilgi olmaksızın, turizm girdi-çıkıtı tablosu düzenlemek için üç sayısal araştırma dikkate alınmalıdır: a- Turizm harcamalarının araştırılması, b- Ticari faaliyetlerdeki satın alma işlemlerinin araştırılması (turizm sektörünün girdi talebi), c- Yerel tüketimi harcamalarının araştırılması (WTO,1998:159). Turizm girdi-çıkıtı tablosu düzenlemeye katkı sağlayan çağdaş ve ayrıntılı turizm istatistiklerini derleme araçları 7 grupta ele alınmaktadır (Franz, 1991: 14-18): 1) Sınır İstatistikleri 2) Konaklama İstatistikleri 3) Ulaştırma İstatistikleri 4) Diğer Turizme Yönelik Kolaylıkları İçeren İstatistikler 5) Hanehalkları / Birey Anketleri 6) Ekonomik

Sayım Tipindeki İstatistikler 7) Diğer Ödemeler Dengesi, İstihdam, Vergi İstatistikleri vs.

Seyahat konusunda bütün bu sistemlerin kendi görüş açısına uygun bilgiler bulunmakla beraber, dikkate değer ortak noktalar da mevcuttur. Turizm istatistikleri seyahat eden kişilerin sayıları ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgili bilgilerle sınırlı kalmaktadır. Bu verileri ön bilgi olarak değerlendirerek veya bu ön bilgiler olmaksızın girdi-çıkıtı tablosu düzenlemek ele alınan varsayımların geçerliliğine bağlıdır. Ancak günümüzde turizm endüstrisi olarak adlandırılan faaliyetlerin ve elde edilen bilgilerin bir ülke ekonomisinin içinde doğru olarak kullanılması, turizmin arz ve talebini içeren farklı hesapların yapılmasına bağlıdır. Ulusal ekonomi ve dünya ekonomisi içinde, bir endüstrinin gerçek etkisini ölçebilmek için farklı göstergelere gereksinim duyulmaktadır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, günümüz ile 2005 yılı arasında turizm ve seyahat olayında yıllık reel büyüme haddinin ortalama %5,5 olacağını öne sürmektedir (Morrison, 1995:36). Dünya gayri safi yurtiçi hasılası içinde turizmin payı tam olarak hesaplanamamaktadır. Ancak Dünya Turizm Organizasyonu bu oranın %3 ile %5 arasında değiştiğini tahmin etmektedir. Son 15 yılda, uluslararası turizm gelirleri dünya gayri safi yurtiçi hasılasından 1,5 kat daha fazla büyümüş olup, gelecekte azalacağına dair bir belirti yoktur. Turizmdeki istihdam hacminin gerçek büyüklüğü de tahmin edilememektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün öngörülerine göre, turizm dünyada 115 milyon kişiye doğrudan iş imkanı sağlamakta ve bu da yaklaşık olarak toplam dünya istihdam hacminin %4'ünü oluşturmaktadır. Yeni iş imkanlarının yaratılması ise son 15 yılda dünya ortalamasından 1,5 kez daha hızlı artmıştır. Ayrıca milyonlarca dolaylı istihdam imkanı yine turizm tarafından sağlanmaktadır (WTO, 15-18 Haziran 1999).

3. Turizm Uydu Hesaplarının Amacı ve Özellikleri

Fransa, 1970'li yılların sonundan itibaren "uydu" hesapları terimini kullanmaktadır. Turizm uydu hesaplarına yönelik kavramsal çalışmalar 1980'li yıllarda başlayan çabaların sonucudur. Fransa adı geçen terimi, Ulusal Hesaplar Sisteminin içinde tam olarak tanımlanmayan önemli yatay alanlarda bu muhasebe uygulamalarını belirleyen bir yol olarak kullanmıştır. Ancak bunlar adı geçen sistemin uydu alt sistemleri olarak kabul edilebilir (WTO, 1999b: iii). Turizm uydu hesap sisteminin hedefleri: a) Ulusal turizm faaliyetlerinin yapısını tanımlamak, b) Turizmin ekonomik büyüklüğünü ve katkılarını ölçmek c)Ulusal turizm faaliyetiyle ilgili potansiyel olarak tüm ölçülebilir verileri tanımlayan istatistikleri toplamak ve birbirleri arasında bağlantı kurmaktır (Smith ve Wilton, Eylül 1997: 250). Ulusal Hesaplar Sisteminin girdi-çıkıtı çatısının bir uzantısı olarak "uydu" terimi, turizm uydu hesabı ile ilintilendirilmektedir. Turizm uydu hesabı içindeki girdi-çıkıtı çatısında, her endüstri satır boyunca ve her mal da sütun boyunca tabloda yer almaktadır. Her ikisinin karşılaştığı yer

olan hücreler ise, yıl içinde her endüstri tarafından üretilen malın değerini vermektedir. Diğer bir tablo ise, endüstriler tarafından tüketilen her malın değerini göstermektedir. Yine başka bir tablo; tüketiciler, yabancılar ve gerek özel, gerekse de kamu sektörü tarafından yapılan yatırımların nihai talebini vermektedir. Böylece, turizm uydusu hesabı girdi-çıkı çatısının turizm boyutunu sağlamaktadır (Smith ve Wilton, Eylül 1997:250-251). Turizm Uydusu Hesabı; gayri safi yurtiçi hasılasının yüzdesi, istihdam yaratma, sermaye yatırımı, vergi gelirleri, ulusal ödemeler dengesi içinde turizmin rolünü belirleme açısından bir endüstrinin ulusal ekonomilere gerçek katkısını ölçmeye yarayan bir dizi standart ve tanımlardan meydana gelmiştir (WTO, Temmuz/ Ağustos/Eylül 1999:1). Turizmin ekonomik etkilerinin ölçülmesini sağlayan geleneksel sistemlerle karşılaştırıldığında, uydusu hesabının turizme uygulanmasının üstünlükleri aşağıda belirtildiği gibi açıktır. Turizm uydusu hesabı verilerde tutarlılık aramaktadır. Arz ve talep açısından denge olmalıdır. Bir turizm uydusu hesabı içinde turizm verileri anlaşılır, tutarlı ve dengelidir. Böylece, veri güvenilir ve doğrulanabilir olmaktadır. Turizm Uydusu Hesabının sağladığı faydalar şu şekildedir: 1- Adı geçen sektörün tanımına büyük bir tutarlılık sağlayan hesaplar içinde arz ve talep açısından yaklaşımların mutabık kalınması, 2- Bu alanın ekonomik analizine yüksek güvenilirlik sağlayan, genel kabul görmüş muhasebe sisteminin kullanımı, 3- Hesap plan kullanımının turizm analizinin içine önemli bilgileri sokabilmesi, 4- Birincil veri kaynaklarının gelişimine yararlı bir rehber olan muhasebe çatısının kullanımı. Diğer bir deyişle, turizm uydusu hesabı; bir ekonomi içinde turizm ekonomiyeye etkisi hakkında bütün sektörlerle aynı önemde kapsamlı fikir edinilmesini sağlayan tek yoldur (Pacific Asia Travel Association (PATA), Temmuz 1999:2).

4. Turizm Uydusu Hesapları İçin Tanım ve Sınıflandırma Önerileri

Turizm uydusu hesap önerisi çeşitli durumlara ve gereksinmelere cevap verebilecek şekilde esnek olmalıdır. Bu da farklı kümelerden oluşan ziyaretçilere, çeşitli sınıflandırmalara, değişik faaliyet alanlarındaki çeşitli değişkenlere uygulanabilmesi demektir (WTO, 1999a: 23). Birinci hedef turizmin önemli bir iktisadi faaliyet olarak kabul edilmesidir. Bu uydusu hesabı, üretimin ölçülmesi ve ulusal hesaplardaki katma değer ile toplam tutarlılığı sağlamak üzere düzenlenmiştir. Ulusal hesaplar daha geniş alanları sınıflandırmada daha çok ayrıntıyı ve sistem içindeki daha fazla değişkenleri bütünleştirmek üzere öneriler sunmaktadır. Bu öneriler şu şekildedir (WTO, 1999a: 23): 1- Tüm turizm çeşitleri (iç turizm, dış aktif turizm, dış pasif turizm), 2- Tüm ziyaretçiler (gecelemeli veya gecelemesiz), 3- Turizme özgü mal ve hizmetlerin özelliklerinin temel sınıflandırılması, 4- Turizme (turizm endüstrilerine) ilişkin faaliyetlerin özelliklerinin temel sınıflandırılması, 5- Turizm tüketiminin temel tanımı, 6- Mevcut istatistiki kaynaklardan birimsel bir biçimde derlenmiş ara çalışmalar ve nihai tabloların düzenlenmesi. Kavramları

ve derleme işlemlerini yönlendiren temel ilkeler ise dört şekilde ele alınmaktadır (WTO, 1999a: 23-24). 1- Akımlar eşdeğer para değeri ile kaydedilmektedir, piyasa dışı işlemler ve nakit işlemleri de kaydedilmektedir. 2- İşlemler tahakkuk temeline göre kaydedilmektedir. Turizm tüketimi mülkiyet hakkının transferi ile tanımlanan mal ve hizmet edinimini kaydetmekte, fakat bu mal ve hizmetlere yapılan ödemeleri kaydetmemektedir. 3- Mal ve hizmetlerin mülkiyetleri kaydedilmekle beraber, kullanımlar kaydedilmemektedir. Bu gözlem özellikle dayanıklı tüketim malları için geçerli olup, bunlar için kaynak ayrılmamaktadır. 4- Ulusal Hesaplar açısından, sistem tüketim harcamalarını yapan kurumsal birimler ile bundan yararlanan birim arasında bir ayırım yapmaktadır.

Birleşmiş Milletler ve Dünya Turizm Örgütü tarafından onaylanan tanımlara göre, üç turizm çeşidi mevcuttur: **1-İç Turizm** (“Domestic Tourism”) **2-Dış Aktif Turizm** (“Inbound Tourism”) **3-Dış Pasif Turizm** (“Outbound Tourism”). Bu üç turizm çeşidinden üç turizm kategorisi türemektedir: 1- **Ülke içi Turizm** (“Internal Tourism”): İç turizm ve dış aktif turizmi kapsamaktadır. **2-Ulusal Turizm** (“National Tourism”): İç turizm ve dış pasif turizmi kapsamaktadır. **3-Uluslararası Turizm** (“International Tourism”): Dış aktif turizmi ve dış pasif turizmi kapsamaktadır (United Nations ve World Tourism Organization, 1994:5). Turizmi analiz etmek için, mal ve hizmetler de sınıflandırılmaktadır. Tüm mal ve hizmetler ikiye ayrılır: **1) Turizme özgü mal ve hizmetler:** a) Turizmin özelliklerini yansıtan mal ve hizmetler b) Turizmle ilintili mal ve hizmetler. **2) Turizme özgü olmayan mal ve hizmetler**(WTO, 1999a: 24). Turizm tüketimi, ziyaretçinin seyahati sırasında yaptığı toplam tüketim harcamalarını veya ziyaretçi adına yapılan harcamaları içermektedir. Bu tanıma, ziyaretçinin seyahat için seyahatten önce ve seyahat sırasında yaptığı harcamalar dahildir. Değeri ne olursa olsun ve kullanım amacı şimdi veya geleceğe yönelik olsun, tüm dayanıklı tüketim mallarının satın alımı turizm harcamasına aittir. Turizm tüketimi; ticari amaçlı satın alımları, ziyaretçinin sermaye yatırımlarını ve işlemlerini (arazi, konut, emlak, sanat eserleri ve diğer önemli eşyalar gibi), tatil boyunca arkadaş veya akrabalara verilen paraları kapsamamaktadır (WTO, 1999a: 25). Ziyaretçinin kendi yaptığı tüketim harcamasının yanı sıra, doğrudan kendisinin yapmadığı ancak kendi adına yapılan harcamalar da turizm tüketimine eklenir: 1) Hanehalkları tarafından yapılan harcamalar, 2) İş seyahatlerinde yapılan ve işverenlerin üretim maliyeti olarak ele aldıkları harcamalar ve dışarıdan ziyaretçi kabul eden firmaların harcamaları, 3) Aynı sosyal güvenlik ve sosyal yardım faydaları olarak hükümet ve kar amacı olmayan kurumlardan edinilen mal ve hizmetler, 4) Genel Devlet ve kâr amacı olmayan kurumlarca sağlanan ve dahil edilmesi gereken piyasa dışı bireysel hizmetler (DİE:171). Aşağıdaki karakteristiğe sahip olan üretken faaliyetler turizmin karakteristik faaliyetleri olarak sayılmaktadır: a- Ziyaretçilere doğrudan hizmet verilmesi, b- Bu faaliyetlerin bazı tipik çıktısının

turizm tüketimine katkıda bulunması, c- Veya ziyaretçilerin tüketiminin bu faaliyet içindeki tipik arzda katkıda bulunması. Üretim sürecinin ve perakende satışın farklı üretim birimlerinde meydana gelen mallar için turizm karakteristiğini malın perakende satışı oluşturmaktadır (WTO, 1999a: 25). Turizmin söz konusu olmaması halinde, otel rezervasyonu, uçak yolculuğu, seyahat sigortası gibi bazı ürünlerin tüketimi de gerçekleşmemektedir. Bu sayılanlar bir ülkenin turizme özgü karakteristikleri olarak kabul edilmektedir. Ziyaretçilere birincil üretken faaliyet olarak üretimde bulunan iş dünyası, devlet, kâr amacı gütmeyen kurumlar bir ülkede turizmin karakteristik üreticilerini oluşturmaktadır. Bu üreticiler topluluğu o ülkede turizm endüstrileri olarak adlandırılmaktadır (WTO, 15-18 Haziran 1999).

5. Uluslararası Kuruluşların Turizm Uydu Hesabına Yaklaşım Farklılıkları

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Dünya Turizm Örgütü ve Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi turizm uydu hesabıyla ilgili üç kuruluştur. Her üç kuruluş bazı noktalarda farklı görüş bildirmektedirler. Dünya Turizm Örgütü'nün amacı evrensel olarak uygulanabilecek ve 1993 Ulusal Hesaplar Sisteminin kavramları ve tanımlarıyla tutarlı bir turizm uydu hesabı geliştirmektir. Dünya Turizm Örgütü'nün turizm uydu hesabı geliştirilebilen ve esnek bir çerçeve olarak anlaşılmalıdır. Bir başka deyişle, esneklik bazı ülkelerin kendi özelliklerine ve gereksinimlerine uygun olarak aşama aşama bir turizm uydu hesabının kurulması anlamına gelmektedir. Böyle bir yaklaşım, Dünya Turizm Örgütü'nün turizm uydu hesap uygulamalarını kolaylaştıracaktır. Söz konusu yaklaşım, turizmin ekonomik gelişimi konusunda devlet ve endüstri tarafından ortak bir platformda tanınan merkezi kavramların, sınıflandırmaların, tabloların kabulünü içermektedir (Paci, Eylül 1998: 282). Dünya Turizm Örgütü'nün 16 tablolar dizisi ayrı ayrı biçimde de kullanılabilir şekilde düzenlenmiştir ve bu tabloların dışında da performans ve trend göstergeleri için girdi sağlamayı amaçlamaktadır. Turizm uydu hesabı talep veya ziyaretçi harcamasını ürün veya üretici yoluyla inceleyerek analiz etmektedir. Arz verileri; yerli ve yabancı ziyaretçilerin tükettiği turizmle ilgili değişik malların talebini, turizmle ilgili endüstrilerin çıktısı ile bu endüstrilerin ilgili girdileri ve maliyetleriyle eşleştirecektir. Arz yönünü ölçmek için turizm uydu hesabı "turizm ürünü" terimini kullanmaktadır. Turizm uydu hesabı aynı zamanda turizme yönelik dayanıklı tüketim mallarının üretimini ve bunlara yapılan harcamaları da ölçmektedir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'ne göre, dayanıklı tüketim mallarının faaliyet alanının tümünü bilmek çok önemlidir. Seyahat sırasında kısmi olarak kullanılan bir şey turizm uydu hesabına potansiyel olarak dahil edilmektedir. Özel motosikletten tatil motosikletine, kayığa, kayak takımına ve bisiklete kadar yayılabilen seyahat boyunca kullanılan dayanıklı tüketim mallarının araştırılması gerekmektedir. Büyük kalemlerin hesaba dahil edilmesi kolaydır ve seyahatten önce veya sırasında

yapıldığı konusunda elde edilen verilere karar verilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na göre; seyahat sırasında bir kişinin kullandığı bir şey hesaba katıldığı zaman, bu durum turizm uydu hesabının uygunluğunu ve kullanılabilirliğini azaltır (Travel&Tourism Intelligence (TTI), 1999: 8-16-17-18-19).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatının turizm uydu hesabı için hazırladığı standartlar; en çok katma değer ve istihdam imkanı yaratan, gayri safi sabit sermaye yatırımı yüksek olan turizmin çeşitli faaliyet kollarının ve turizm endüstrisinin yapısını tanımlamaya çalışmaktadır. Bu standartlar, her biri turizmin farklı görünümünü sunan birbirleriyle bağlantılı 14 tablodan oluşmaktadır. Tüm tablolar birlikte ele alındığında, sosyo-ekonomik bir olgu olarak turizmin kapsamlı bir görüntüsünü sunmakta ve turizm mallarına yönelik talep ile turizm endüstrileri tarafından üretilen turizm mallarının üretimi arasındaki bağlantıyı göstermektedir (OECD, 10/05/2000b:1). Ancak bazı istatistikî problemler paket turların varlığından, bazı mallarda perakende satışın belirgin bir faaliyet olarak gözükmesinden ve seyahat acentaları gibi pasan müşteri hizmeti veren faaliyetlerin yer almasından kaynaklanmaktadır. Turizm harcamalarını ve turizm arzını ele alan temel bilginin değişimini işlenebilir hale getirmek gereklidir (Libreros, 22-25 Eylül 1998:5). Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'ni turizm ve seyahatle ilgili tüm ekonomik faaliyetleri hesaplamayı, bu endüstriyi hükümetlerin politik kararları içinde diğer geleneksel endüstrilerle eşit bir şekilde sağlam bir temele dayandırmayı, ulusal hesaplar içinde tanımlanmış turizm ve seyahati tartışmayı amaçlamaktadır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin çalışması talep yönlü bir yaklaşım olup, arz ve talep yönlerini denkleştirmek amacıyla girdi-çıkıtı modellerini kullanarak turizm ve seyahatin gayri safi yurt içi hasılaya katkısını değerlendirmektedir. Söz konusu Konsey'in çalışması şu noktaları kapsamaktadır: 1) Kişisel tüketim (havayolu, otel, araba, yemek, tatil, perakende satış) 2) Sermaye yatırımı (kişisel, özel ve kamu sektörü), 3) Devlet harcamaları, 4) Dış Ticaret, 5) Ticari harcamalar (Boskin, Mart 1996:4-5). Geleneksel ulusal hesaplar; talep yönünden ekonominin üçte ikisinin tüketici harcamalarını kapsadığını ve normal yıllarda %15-%17, durgunluk yıllarında %12-%13'den daha aşağı oranlarda ticari sermaye yatırımlarından oluştuğunu göstermektedir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin çalışması Dünya Turizm Örgütü ile aynı tanımları kullanmakta ve Ulusal Hesaplar Sisteminin temeli üzerine kuruludur. Seyahat ve turizmin toplam ekonomik etkilerini ölçmek hedeflenmektedir ve arz açısından farklı bir perspektif sergilenmektedir. Olayın arz yönünü değerlendirmek zordur, çünkü seyahat ve turizm amaçlı üretimi diğerlerinden ayırmak kolay değildir. Bu ayırımı talep açısından yapmak çok daha kolaydır. Çalışmalarında arz ve talep yönüne ağırlık verenler arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ancak, her satış bir satın alma olup; küçük istatistikî farklar bir kenara bırakılarak, her iki yönden de mutabakata varılmaktadır. Talep yönünden başlayarak arz yönünü

geliştirmemek veya tersine hareket etmemek için hiçbir neden yoktur (Boskin, Mart 1996:5). Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin turizm harcamaları konusunda geniş bir tanımı olup, turizm faaliyetlerinin tanımlarını geniş bir perspektif içinde ele almaktadır. Bu Konsey'e göre, ziyaretçilerin hareketlerinin etkisi sadece ekonominin içindeki değişiklikleri kapsamamakta, aynı zamanda dünyanın her tarafında turizmin varlığıyla meydana gelen doğrudan ve dolaylı etkileri de içermektedir. Bu görüş geniştir, fonksiyoneldir, özel amaçlı gezilerle daha az ilgilidir. Dünya Turizm Örgütü'nün görüşüne göre, Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin önerisi temel hesaplar sisteminin bir uzantısı olarak kabul edilebilir (Paci, Eylül 1998:282). Dünya Turizm Örgütü'nün ziyaretçi tanımı iş amaçlı seyahatleri de kapsamaktadır. Ancak Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi iş amaçlı seyahatleri bir kenara koymakta ve seyahat ve turizmin gayri safi çıktısının bir parçası olarak ölçmektedir (TTI, 1999:21). Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, kavramsal yapıya tam olarak uygun bir şekilde yeni çalışmaya başlayan turizm uydu hesabının sağlam, profesyonel ve güvenilir sonuçlar yarattığını iddia etmektedir. Planın uluslararası araştırma topluluğu tarafından genel mutabakat gördüğünü ve verinin elde edildiği noktada, kurulmuş hesap modelinin 4-5 ay içinde düzenlenebileceğini ifade etmektedir. Bu model 4 aşamadan oluşmaktadır (TTI, 1999:9).

Turizm sektöründeki istihdamı tanımlamak amacıyla da benzer sınıflandırmalar kullanılabilir. Arz yönlü yaklaşım turizmle ilgili istihdamın özellikleri hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu da turistlerin harcamalarından doğan toplam istihdam ile aynı değildir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi turizmin istihdam üzerindeki önemli etkisinin tam olarak ortaya konulamadığına ve turizm uydu hesabının daha fazla işgücü yaratmak amacıyla potansiyeli tam olarak tanımlayabileceğine inanmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı turizm uydu hesabı istihdam ölçü birimi hazırlamıştır. Bu ölçü birimi, turizm faaliyetlerinin hacmini kavramayı sağlayan talep ile arz yönünü dengelemeyi amaçlamaktadır (TTI, 1999: 20). Turizm uydu hesabının girdi-çıkıtı hesapları analiz edilerek turizm arz ve talebi arasında bağlantı kurulmaktadır. Turizmle ilgili istihdamın genel düzeydeki göstergeleri (işler, tam zamanlı istihdam edilen kişiler, mevsimlik istihdam, ek işler) kilit görevi gören istihdam değişkenleriyle (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, milliyeti vs. gibi demografik özellikler) birlikte kullanılmaktadır. Sonuç olarak turizmle ilgili endüstriler arz yönünden görülmektedir (OECD, 10/05/2000a: 1). Turizmle ilgili istihdam tahminleri genelde bir ülkede tüm işgücünün %5'i ile %10'u arasında yer almaktadır. Bu da küçük ekonomilerde 100.000 – 300.000 iş, büyük ekonomilerde birkaç milyondan oluşan iş hacmine karşılık gelmektedir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi ile Uluslararası Çalışma Örgütü önümüzdeki yıllarda turizmle ilgili istihdamın, dünya toplam işgücünde %10'dan daha fazla bir oranda yer alacağını belirtmektedir. Bundan sonraki aşama, parasal verileri

her türlü parasal olmayan verilerle mutabık kılarak Turizm Sosyal Muhasebe Matrisinin Kurulması yolunda olacaktır (Heerscahp, Aralık 1999:384 ve 400).

6.Sonuç

Turizm Uydu Hesabıyla ilgili en önemli üç kuruluş olarak Dünya Turizm Örgütü, Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı sayılabilir. Söz konusu üç kuruluşun Turizm Uydu Hesabına yaklaşımlarında bazı farklılıklar bulunmasına rağmen; Dünya Turizm Örgütü'ne göre, her kuruluşun çalışmaları Ulusal Hesaplar Sisteminin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Geliştirilebilen ve esnek bir çerçeve olarak anlaşılması gereken Turizm Uydu Hesabı ülkelerin kendi özelliklerine göre uygulanabilir. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından hizmet istatistikleri ile ilgili ilk çalışma 1982 yılında yapılmıştır. 1986 yılından itibaren otel-lokanta sektörüne yönelik bilgiler eklenerek, 1986-1991 yılları arasında "Ticaret – Otel – Lokanta ve Hizmet İstatistikleri" olarak yayınlanmaya başlamıştır. Turizm sektörünün genişliği ve verilerin uyumlu bir şekilde bulunmayışı Türk Turizm Sektörünü makro ekonomik açıdan değerlendirmede bazı güçlükler yaratmaktadır. 1985 yılına ait 64 sektörlü girdi-çıkı tablosunun bulgularına göre; 1985 yılında, turizm sektörü kendisi dahil 34 sektörden girdi almaktadır. Önem derecelerine göre, turizm sektörünün girdi talebinde öncelik olan sektörlerin başında toptan ve perakende ticaret sektörü ile gıda, içki ve taşıma hizmeti veren sektörler gelmektedir. 1990 yılı girdi-çıkı tablosuna göre ise, 38 sektör (turizm hariç 37 farklı sektör) turizme girdi sağlamaktadır. 5 yıl içinde turizmin katkı sağladığı sektör sayısı 34'den 38'e yükselmiştir. 1990 yılından itibaren turizmdeki gelişmeler dikkate alındığında, bundan sonraki girdi-çıkı çalışmalarında turizmin etkilediği sektör sayısında artış olacağı düşünülebilir. Girdi – çıkı tabloların yanı sıra, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün ve Turizm Bakanlığı'nın ortak olarak gerçekleştirdiği çalışmalar bulunmaktadır. 1988-1987 yılları arasında Devlet İstatistik Enstitüsü ve Turizm Bakanlığı Türkiye'deki turizm gelirlerini belirlemek amacıyla "Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anketi" yapmıştır. 1988-1990 yılları arasındaki çalışmaları ise Turizm Bakanlığı gerçekleştirmiştir. Dış aktif turizme yönelik olarak, Devlet İstatistik Enstitüsü ve Turizm Bakanlığı 1996, 1997, 1998 yıllarında "Yabancı Ziyaretçiler Anketi" uygulamıştır. 1997 yılından sonra dış pasif turizme yönelik olarak "Vatandaş Giriş Anketi" uygulamasına başlamıştır. İç turizmin önemini ortaya koymak amacıyla ise, Turizm Bakanlığı tarafından 1997 yılında "Hanehalkı Turizm Araştırması" yapılmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün ve Birleşmiş Milletlerin önerileri doğrultusunda, Devlet İstatistik Enstitüsü Turizm'in Ulusal Hesaplar Sistemi içindeki yerini belirlemek amacıyla Turizm Uydu Hesabına yönelik çalışmaları başlatmıştır. Turizm Uydu Hesabını oluşturmak için sektöre özgü ayrıntılı ve güvenilir veriler gerekmektedir. Bu bakımdan, Devlet İstatistik Enstitüsü ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen anket çalışmaları ve araştırmaları Turizm Uydu Hesabının kurulup geliştirilmesine katkı sağlayabilecek nitelikte

olup, yeterli değildir. Türkiye’de Turizm’in öneminin daha iyi belirlenebilmesi açısından, sayıca yeterli ve ayrıntılı çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu da kuşku götürmez bir gerçektir.

ABSTRACT

There are some limitations in the use of input-output model which gives detailed information at the sectoral level and puts forth the interdependencies of the sectors of the economy. The 1993 National Accounts System, consisted of a series of rules which is formed with the purpose of providing data about the economy by applying a proper method, puts forward a term called “satellite” as an extension of its input-output framework. Extra data can be added to the available accounts through satellite accounts. In measuring the contribution of the tourism sector to the economy in this theoretical framework, the need for the tourism satellite account system, the aim of these accounts, definition, proposals for the classification, and the differences between the approaches by international institutions are presented.

KAYNAKÇA

- BOSKIN, Michael J. (Mart 1996), “National Satellite Accounting for Travel and Tourism: A Cold Review of the WTTC/WEFA Group Research,” *Tourism Economics, The Business and Finance of Tourism and Recreation*, 2(1),3-11.
- DİE, “Ulusal Hesaplar Sistemi Kurs Notları: Temel Kavram ve Yöntemler,” (Basılmamış Kurs Notları, Ulusal Hesaplar Dairesi, Cilt 2, Ankara).
- FRANZ, Alfred (1991), “OECD Manual on Tourism Economic Accounts,” *Discussion Paper Presented to International Conference on Travel and Tourism Statistics*, Ottawa: World Tourism Organization and Tourism Canada.
- HEERSCHAP, N.M. (Aralık 1999), “The Employment Module for the Tourism Satellite Account of the OECD,” *Tourism Economics, The Business and Finance of Tourism and Recreation*, 5(4),383-413.
- LANDEFELD, Steven J., ve MCCULLA, Stephanie H. (Mart 1999), “Wassily Leontief and His Contributions to Economic Accounting, Wassily W. Leontief ,1906-99,” *Survey of Current Business*, 79(3),9-11.,<http://webnf2.epnet.com/fulltext.asp?resu...oleanTerm=satellite%2baccount&fuzzyTerm=>.
- LAPIERRE, Jocelyn ve diğerleri (1991), “A Proposal for a Satellite Account and Information System for Tourism,” *Paper Presented to*

International Conference on Travel and Tourism Statistics, Ottawa:
World Tourism Organization and Tourism Canada.

LIBREROS, Marion (22-25 Eylül 1998), "Agenda Item:3, A Conceptual Framework for a Tourism Satellite Account," *OECD Meeting of National Accounts Experts*, Statistics Directorate, STD./NA (98) 20,Paris.

MORRISON, James (1995), "Tourism Industry Objectives of Liberalisation," *Seminar on Gats Implications for Tourism, WTO Seminar & Conference Proceedings, Milan, Italy, 2-3 December 1994*, Madrid: WTO.

OECD (10/05/2000a), "OECD Employment Module," <http://www.oecd.org/dsti/sti/transpor/tourism/act/employment.htm>.

OECD (10/05/2000b),"OECD Guidelines on Tourism Satellite Account," <http://www.oecd.org/dsti/sti/transpor/tourism/act/OecdTSA.htm>.

PACI, Enzo (Eylül 1998), "Report: The World Tourism Organization's Efforts in the Development of a Tourism Satellite Account," *Tourism Economics, The Business and Finance of Tourism and Recreation*, 4(3),279-283.

PACIFIC ASIA TRAVEL ASSOCIATION (PATA) (Temmuz 1999), "Coming Soon to an NTO Near You: Tourism Satellite Accounts," *Hotel Online Special Report*, [http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases 1999-3rd/July99-PATATSA.html\(09/05/2000\)](http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases%201999-3rd/July99-PATATSA.html(09/05/2000)).

SMITH, Stephen L.J., WILTON, David (Eylül 1997), "TSA and the WTTC/WEFA Methodology: Different Satellites or Different Planets?" *Tourism Economics, The Business and Finance of Tourism and Recreation*, 3(3),249-263.

TRAVEL&TOURISM INTELLIGENCE (TTI) (1999); "Tourism Satellite Accounts," *Travel & Tourism Analyst*, TTA No:3.

UNITED NATIONS VE WORLD TOURISM ORGANIZATION (1994), *Recommendations on Tourism Statistics*, Series M. No:83, New York: United Nations Publications.

World Tourism Organization (WTO)(1985), *Tourism's Place in the Input – Output Tables of the National Economy*, Madrid.

WTO (1998), *Tourism Economic Report*, first edition, Madrid.

Fusun İstanbullu Dinçer

- WTO (1999a), *Pan American Seminar on Statistics and Tourism Satellite Accounts, Mexico City, Mexico 24-25 November 1998*, Madrid.
- WTO (1999b), *Tourism Satellite Account (TSA); The Conceptual Framework*, Madrid.
- WTO (15-18 Haziran 1999), “The Economic Impact of Tourism Using Tourism Satellite Accounts to Reach the Bottom Line,” *World Conference of the Economic Impact of Tourism*, Nice, France.
- WTO (Temmuz / Ağustos / Eylül 1999), “Economic Impact Conference a Triumph,” WTO News, <http://www.world-tourism.org/ows-doc/newslett/julsep 99/TSA.htm> (11/05/2000).